

Нина Павловська

Август 1946.

diasporiana.org.ua

ФЕДЬ ІТАНДІЙ-ГАЙ (І. Малетна)

Ніна Павловська

АРІЯ МАРГАРИТИ
НОВЕЛІ

=====

Бібліотека "Нашого Життя" ч.1.

Авгсбург, 1 9 4 6 р.

З М І С Т

Арія Маргарити	ст.3.
Гроза.....	ст.9.

Мистецьке оформлення Юрія Ковальчука.

Орія Маргарити

В залі консерваторії тихо і порожньо. Крісла півколом підіймаються вгору і закінчуються дерев'яною галерійкою. Ірена, примруживши очі, дивиться на неї, щоб не розсіювати увагу, щоб перебороти хвилювання.

Професор торкнувся клявіш – і мов розсунулася перед нею таємнича завіса життя. Наче вперше глянула на світ прозрілими очима – в серці, як в озері, відбилися зорі, освітили всі незбагненні глибини його. Радість і сум змішались у ньому, і дивне незнане почуття породило перший біль і перший неспокій за майбутнє. І образ Маргарити встав у всій священній красі недоторканої юності; була в ньому чистота і строгість – як передчуття тієї великої скорботи, що її вмів дарувати лише кохання.

Голос Ірени звучав, як скрипка.

– Ваш голос повертає мені молодість, – сказав професор.

Він зустрівся з її очима, осяяними сльозами і радістю, освітленими тим великим почуттям, що вперше виникає в серці і робить священним його, і зрозумів усе.

– Вам подобається? – спитала Ірена.

Він бачив блиск її очей, чув неспокій і радість, і ніжність у питанні – і йому хотілося сказати їй те, що кожен, як святощі, береже для жінки, що стає для нього єдиною в світі. Він згадав свої 40 років, свій непевний шлях на землі... Міг бути великим артистом, але йому заборонили виступати в концертах, він тепер лише педагог. А, може, завтра заборонять і це? Чи має він право зв'язати з собою дівчину, що лише почала свою дев'ятнадцяту весну? Платонів стис руки і одвернувся.

Ірена помітила його рух і, наче відчувши весь біль його, підійшла до нього. Підняла руку, мов хотіла торкнутись його плеча, — і не торкнулась.

— Андрій Павлович... сказала тихо.

Але Платонів уже опанував себе.

— Який чарівний у вас голос, Ірено, — промовив широким. Багато радості ви можете принести людям. Мені здається, що і в тюрмі він повернув би мені волю! — раптом зірвалось у нього. І, кленучи себе за ці слова, Платонів швидко встав.

Ірена мовчки дивилась йому в слід. Бачила, як він пройшов між крісел і вийшов у бічні двері. Та хіба ж він вийшов? Він залишився тут, в її серці, в її житті, і вона тихо каже йому:

— Милий...

Ішла додому — і не пізнавала улиць, мов уперше побачила небо і землю, прийняла дари їх. Чула срібні ритми і коливалася в них, мов плала на золоті верхів'я — в невідомий світ, що його людина, хоч одиний раз пізнає в своєму житті. Щасливий той, хто вміє до кінця зберегти цей світ — для того завжди небо буде в зорях, і завжди травою буде вкрита земля...

Цей дивний світ встав перед Іреною в музичних переливах — і вона слухала їх, не сила було їй їх перенести на папір. Годинник продзвонив якусь годину. Ірена не знає яку. Для неї зникло почуття простору і часу. Вона вийшла на балкон.

Глибоко вниз лежала вулиця — мов ріка у камінних берегах. Уже отихли їх хвилі, лежить нерухомо, важка — без плину і піни, як води Стіксу. Спадає шум міста, мов затихав величезний орган, тільки зорі над містом, як великодні дзвони...

— Яке щастя жити!... — думає Ірена. — І я буду співати для нього.

Після завтра має виступати в концерті. І вже бачить залю консерваторії в огнях і людей, що придуть слухати її — знайомі й незнайомі, друзі й вороги...

— Чи є у мене вороги? — замислюється Ірена і раптом сміється.

- Я щаслива ... - каже заснулому місту і здіймає руки, мов благословляє його.

В її серці звучить арія Маргарити - пісня кохання, що повертає молодість.

" Коли б я був у тюрмі, ваш голос повернув би мені волю..." - чує вона збентежений голос Платона, бачить його зблідле обличчя, і тільки тепер розуміє його шляхетну, артистичну красу.

" Ваш талант приносить людям щастя " - і на неї знову дивляться сумні очі, і в глибині їх, замість звичної іронії й холодного розуму, теплі схвильовані вогні.

Ірена закрила обличчя руками, стримуючи гини, що рвався з її грудей.

- Що милий ? - питає тихо, бо певна, що почує, і зорі спадають в її серце і залишаються там.

Крок за кроком поверталася в минуле, щоб знов і знов повторити те, що стало життям.

І далекий день встає знову у своїй неповторності, в передчутті давно жданого.

Мірокі вікна повні неба й сонця, і легке похвалення в аудиторії: чекають нового професора на виклад історії музики.

Він увійшов відразу після дзвоника - елегантний, у чорному з підкреслено стриманими рухами. Ірену вразили його очі: холодні й чисті, освітлені іронією й сумом.

Професор Платонів почав виклад.

Ірена вперше відчула, яка прекрасна й шляхетна думка, яке відточене й точне слово і яка безмежна творчість - без неї життя було б, як земля без рослин, як небо без зір, як океан без води.

Він відкрив студентам скарби європейської музики - що її так довго і старанно ховали від них. Студенти почули голос Бога в симфоніях Бетговена, його геній розкрив їм глиб землі, кинув їм у душу світло неба, дав їм найвеличнішу пісню - пісню людського серця. Осяяний сонцем Моцарт, урочистий, як дзвони в день народження і смерті, Бах...

І професор Платонів їм перший показав про українську музику.

І давній таємничий Боян раптом поклав віщі персти на співучі струни - і з глибини віків долинув його надхненний голос. І він раптом вийшов із мли віків і набув рис живої людини, співця й музики - і його мистецький смак імпровізатора й творця, глибоке проникнення в дух і зміст свого часу - ставили українського Бояна вище від оспіваних трубаду - рів старого Провансу.

- Так - ми мали своїх мінезінгерів ? сказала професорові Ірена. Вона підійшла до нього в перерві така схвильована, наче ступила на невідому землю.

- Мали -, відповів Платонів. - Шедеври наших музик і співців могли б полонити світ, але ми звикли думати, що лише чужі діаманти блищать...

Уклонивсь їй, уриваючи розмову, стриманий, повний гіркоти, що їй вона в ту мить не могла збагнути.

І тільки потім, слухаючи історію музики Італії й Франції, зрозуміла всю велич людського генія і відчула її в рідному, українському.

І тепер, стоячи на балконі, Ірена згадує слова Платонова про той незгасний вогонь мистецтва, що саме слово людини робить безсмертним.

Навіть забула про те, що завтра має співати. І коли згадала - спокій впевненості був у її серці. - Я буду співати так, щоб ви сказали мені: "Я люблю вас..." - промовила тихо, і щось тріумфальне було в її голосі, наче перемогла когось, наче когось принесла офіру...

Увійшла в кімнату і сіла до фортепіяна. І тема, що неюно звучала десь у глибині свідомості й мучила нерви, раптом знайшла свою гармонію.

Свій твір Ірена назвала "Промінь". І зверху на нотному папері написала: "Тому, хто розбудив Маргариту"... Засміялась і закреслила напис, але так, щоб можна було прочитати, а під цим рядком: "Професорові П. в день дня..."

Увечері генеральна проба.

Перед консерваторією Ірена на мить спинилась:

чи має віддати йому "Промінь" непомітно, покласти на фортепіан, щоб побачив потім сам, чи підійти і так просто - адже в цьому нема нічого злого - віддати в руки ?

- Не знаю, - сказала вголос і здивувалась, що думає про це. Адже це вчора спокійно підійшла б до нього і сказала б такі прості й спокійні слова, а сьогодні...

- Не знаю... повторила задумано. Але вже знала, і свідомість цього п'янила її.

Піднімалась по широким сходах, і Маргарита співала в серці її і радість свою, дарувала їй - своїй сестрі - і сум свій вкладала в душу.

- Ні, ні, суму не повинно бути ! - подумала Ірена і весело махнула рукою Юрієві, студентові останнього курсу, що мав співати з нею завтра.

- Юрію ! - крикнула голосно і засміялась.

Юрій опинився і глянув на неї. Його обличчя, немов створене пензлем Рубенса, здавалось схудлим.

- Ви нічого не знаєте ? - спитав похмуро. - Професор Платонів заарештований, і йому не буде пощади... ми знаємо це...

Він нахилився і підняв згорнуті у рурку ноти "Променя".

- Опам'ятайтесь, Ірено, - сказав пошепки.

Тримав її під лікті і гладив волосся. Щось сіре стояло в її очах, застило мозок. Так дивно - хтось пройшов, і засміявся, і сказав щось... Хіба на землі ще лишилися люди ? і вони можуть сміятись?

Вона повертає до Юрія нерухоме обличчя й каже, немов прислухаючись до чогось:

- Ви чуєте, Юрію, вони ходять і сміються... Чому вони так голосно сміються?...

Він іде за нею по сходах, не сміючи наздогнати, бо розуміє ту страшну катастрофу, з якої Ірена не може знайти виходу.

На розі вчасно схопив її за плечі - і трамвай пролетів повз них, заскреготавши всіма гальмами.

- Пустіть, я не буду жити... не хочу!.. - закричала Ірена і впала.

І тепер лежить на ліжку і дивиться, як тріпоче гілка яблуні на синій емалі неба, оправлений у ши-

року раму вікна.

- Я буду співати, Юрію ? - раптом питає Ірена. - Я не втрачу голос?... Я так хочу принести радість... - шепче Ірена, і Юрій певний, що вона маячить.

За вікном тріпоче біла гілка. На столику у високому келесі свіжі конвалії.

- А там нема нічого... - каже Ірена. - Він так любив життя і сонце, і мистецтво... квіти і музику... Він так розумів красу...

- Ірено замовкни!... - з відчаєм каже Юрій.
- Ти весь час кажеш те саме.

- Його вбивають за те, що вчив нас розуміти мову богів, що вчив бути людьми...

Коли в вікні заколихалась зелена гілка з блискучими крихітними кульками яблук - Ірена встала з ліжка.

Коли немає нікого, сідає за фортепіан і пробує співати.

І в один із днів вона каже Юрієві:

- Ми підемо разом...

Він не перепитує, бо розуміє все. І вони йдуть далеко за місто, де проти закинутого залізничного насипу, за високими мурами тюрма.

Юрій веде Ірену на насип. З нього видно подвір'я і обличчя людей у вікнах за колючими ґратами; хтось махнув рукою... і ще хтось...

- Може він ?... - каже Ірена. - Я знаю, що він бачить мене, о, він мусить почути мене!... "Ваш голос і в тюрмі поверне мені волю... !

І вона заспівала. Високо і чисто піднявся її голос, і арія Маргарити долинула до заґратованих вікон - і в'язні повернули зблідлі обличчя на звук пісні. І бачили небо без берегів, і сонце...

По обличчю Ірени котилися сльози, але її голос звучав, як скрипка, він повертав молодість.

Разом з вітром і білими пелюстками яблуні в вікно влетіла бджола. Вона кружляє над столом, де стоїть майолікова ваза з квітами, і раптом повисає на гроні бузку, важка і блиюча, як золота крапля.

— Мамо, бджілка ! — скрикує Леся і ладна бігти до столу, але Ольга спиняє її:

— Куди, Лесю ? Одну хвилиночку ще.

Вона пов'язує білий шовковий бант на каштанових кучерях дочки, оправляє її коротку батистову суконку.

— От тепер ти в мене красунечка ! — каже до дівчинки.

Леся закидає її руки за ший і зручно вмощується на коліна. Вона забула і про прогулянку в сад, і про все на світі — так на колінах тут затишно і мирно. Від мами пахне парфумами, квітами і ще чимсь таким рідним і хорошим.

Ольга цілує її примружені очі, голубі й веселі, повні лукавого блиску. На довгих віях дитини відбивається сонячний промінь, золоті іскри просвічують у глибині зіниць.

Лесі шість років. У неї довгасте рожеве обличчя і опуклий, високий лоб. Маленький ніс має трохи задержуватий вигляд, все йому хочеться в небо глянути. Коли б не цей веселий носик, Леся була б вилитий портрет матері, чудесний мініатюрний, ніби створений рукою геніяльного мистця.

— Носику, носику, і в кого ти вдався ? — іноді жартома запитує Ольга і цілує його. От і зараз не витримала, поцілувала, а він холодний, як квітка.

— А ми не спізнимось, мамо ? — питає Леся. Їй, власне, не хочеться злізти з колін, але вона любить показати матері, що про все пам'ятає — і що мама де покладе, і що купити хоче, і куди йти збираться.

- Мій бльок-нотик, - дражнить її Ольга, і дівчинка завжди заливається сміхом.

- О, бльок-нотик заговорив, - засміялась Ольга і зняла дочку з колін, перекрутила її на про-стягнутих руках і поставила на ноги, задихавшись від сміху і швидкого руху.

- Ну й виросла, ну й важка. А тепер струнко ! Я переодягнусь, - і зникла в другій кімнаті.

Ольга збиралася йти з чоловіком в театр, але годину тому він подзвонив і сказав, що у нього термінова робота: на фабрику прибули нові машини і треба обов'язково їх прийняти.

- Вибач мені, дорога, але я не можу. Ти піди з Галею, а я прийду пізніше, проведу вас додому.

Сестра Галина жила недалеко від опери, але йти до неї не хотілось. Ольга вирішила погуляти з дочкою в саду.

- Мамо, ти скоро ? - питає Леся. Вона бере флякон з пахощами і нюхає, наморщуючи ніс.

- І чому мама ніколи не напарфумує мене ? - Думав Леся. Обережно витімає високий гранчастий ко-рок і нахиляє флякон на підставлену долоньку.

- Порося ! - чує вона сердитий і повний сміху голос матері. Ольга швидко вихоплює у неї флякон і витирає її руки мокрим рушником.

- Ну, де ти бачила, щоб малята парфумувалися ? Що ти собі вигадала ?

- Ах, мамо, - зітхає Леся і тягне її за рукав, - ну, тоді ходім уже швидше...

Вона підносить до носика долоню, нюхає і мор-щиться, каже з легким жалем:

- Не пахне.

Вони виходять разом, і обидві примружуються од сонця. Рожеве, останнє, воно залило вулицю. Мов дорогоцінне каміння в сірих скелях, горять вікна високих будинків, а над ними - небо, блакитне, в золотих переливах, глибоке травневе небо.

Це чудово йти такою вулицею, тримати за руку таку доньку і думати . Нема виразних, окреслених думок, вони виникають, як музика, а тіло стає легким, ритмічним, як в танку.

Ольга бачить, як проходять люди, чи заклопотані, чи радісні, і кожного хочеться спитати – ти щасливий? І здається, від кожного почує світле, радісне – так...

Шумлять каштани, піднімають до сонця вузькі рожеві долоні квітів і обсіпають на землю обважнілий цвіт. Тополі з висока поглядають на кожного, таємничі і темні.

– Як хороше, Лесю – каже Ольга і входить у сад. Він зашумів і вклонився, розкрив алеї – як обійми.

– Дніпро будем дивитись? – питає Леся. В саду їй найкраще – Дніпро: там пароплави, човники.

– Будем, Лесю, будемо, моя рідна, – ніжно каже Ольга. Вона до країв переповнена красою цього вечора, і десь у глибині її серця, як тоненька нотка в оркестрі, виникає легкий сум. Їй хочеться йти поруч Анатолія, щось говорити йому гарне, хороше – таке як цей сад, це небо, її кохання. Сім років вони одружені, але її почуття не стало меншим. Воно стало глибшим, інтимнішим, немов світлом пронизаним.

І тепер, коли нема поруч Анатолія, Ольга особливо відчуває, як любить його. Вона навіть рада, що не пішла в театр, – там не відчула б усієї глибини свого щастя, там не було б цього хвилюючого, чистого почуття.

Іти так би довго, довго під шелест каштанів і лип – і думати, і знати, що ти потрібна для дорогої тобі людини, що дитина твоя – його дитина, що попереду довге, прекрасне життя.

Їй було 17 років, коли вступила в інститут і познайомилася з Анатолем. Через рік стала його дружиною. В той день він приніс їй величезний сніп білих лілей, сказав:

– Ці квіти схожі на тебе.

На мить опиняється – так близько став цей день нашої лілей, і в серці любов і подяка злились, як срібні дзвони.

– Я щаслива, – думає жінка і раптом бере дів-

чинку, притискує до себе її веселе здивоване личко.

- Лілея моя, - каже схвильовано.

Вони йдуть алеєю, слухають співи птахів - на чі лісові струмки ллються крізь зелене листя, сві-
жі, прозорі.

Ольга дивляється в очі дівчат і юнаків, ніби запитує, стверджує:

- Ви щасливі ?..

От по алеї ходить молода жінка. На ній стро-
ката шовкова сукня з оксамитним поясом і високий
капелюх.

- Коли б не такі вульгарні рухи, яка б це бу-
ла чарівна жінка, - думає Ольга. Сама строгої ні-
жної краси, вона не терпіла вульгарности. Вуль-
гарність викликала у неї майже фізичне страдан-
ня. І часто думала:

- От Толя ніколи не був і не буде вульгарним.

І зараз мимоволі подумала про нього: - "Милий".

Жінка в строкатій сукні проходить повз Ольгу,
нервово цокаючи замком червоної торбинки.

- Вибачте ! - звертається до Ольги /її голос,
низький і вібрунчий, нагадує звук віолончелі /,-
Котра година ?

Ольга дивиться на крихітний золотий годинник,
що матово поблискує на лівій руці.

- Десять на восьму.

- Дякую.

Жінка зупиняється біля куща троянд, Ольга про-
ходить далі.

Стоять і дивляться на Дніпро...

Здалека насувається хмара, фіялкова, з попеля-
сто-жовтими крайцями, вона затемняє небо. Буде
гроза. На обрії - як постріли - раз-по-раз блис-
кавки.

- Ходім додому, Леся - звертається до дочки.

Дівчинка трохи стомилась.

- Посидимо трохи, - просить вона. - Тільки не
тут, ходім додому, а по дорозі посидимо на лавоч-
ці.

Вони виходять на широку алею. На кожній лаві

сидять по двоє, мов змовились не перешкоджати од-
не одному. Ольга усміхається – цієї етики вона
теж додержувалась... От їх улюблена з Анатолем ще
з часів інституту лава під плакучою вербою. І по-
рожня вона. Ольга сідає з Лесею відпочити.

- Тільки недобро, - каже дівчинці, - буде гро-
за.

В повітрі посвіжішало, тривожно, буряно заму-
мили дерева.

В алеї з'являється закохана пара. Жінка спер-
лась на руку супутника. Він зупинився, оглянувся
навкруги і раптом охопив її плечі руками. Він не
хоче випускати її з обіймів. Нарешті, вони йдуть
далі, до лави під плакучою вербою.

- Сядемо тут, - чує Ольга низький, вібруючий
голос, схожий на звук віолончелі - і стрічається
з поглядом Анатолія. Він кидає руку жінки і зникає
в темряві.

Впала блискавка. Здавалось дерева спалахнули
синім вогнем. Леся скрикнула і схопила матір за
руку:

- То тато ?

Вона нічого не розуміє, але ж вона бачила: та-
то цілував чужу жінку - ту, що питала, котра го-
дина.

.- Ні, ні, Лесею, то не тато, - тихо каже Оль-
га.

-Тато! - повторює Леся і замовкає.

- Ні, ні, ні... - машинально говорить Ольга -
зовсім ні...

Вона не чує своїх слів. Які важкі стали руки.
і плечі. І темрява навколо. Чому так голосно шум-
лять дерева ? Хіба це треба - дерева ?

- Дерев... - каже вона вголос. Слово падає
мертве, незрозуміле. Вона ще вимовляє якісь сло-
ва, але вони порожні й важкі.

- Мамо, мамо, що ти кажеш ? - раптом кричить
Леся і торсає її. Їй страшно тут, вона нічого не
розуміє, вона хоче додому. А мати не чує її, каж-
дощ незрозуміле.

Вдарив грім, і вогонь бризнув крізь почорніле

важке листя, стогоном відповіли стовбури, загули.

- Мамо я боюся, ходім додому... - з відчаєм каже Лєся.

Ольга бере її за руку і встає. Вона йде по алеї, стискаючи руку дівчинки.

- Мені боляче мамо... - шепоче Лєся, але Ольга не чує її.

На вулиці йде не брук, де мчать авто, автобуси - очі і серце осліпли, біль і горе, більш нічого немає на світі.

Лєся затримує її і тихо повертає на хідник. Вона веде матір додому - немов сліпу.

Біля дверей, за звичкою, каже: - ключ в торбинці.

Ольга мовчки дістає ключ і відмикає двері.

- От ми і дома, - каже Лєся улюблену фразу матері.

- Дома... - повторює Ольга. - От ми і дома...

Вона вмикає світло і ходить по кімнаті, руками торкаючись речей.

- От ми і дома... каже вона. Вона не розуміє цих слів. Мертві і чорні, вони падають в серце її - як попіл. Тільки біль, тільки горе, тільки жити не треба...

- Мамо...

Лєся підходить до матері, бере її холодну, повислу руку, тягне до себе.

- Мамо...

Дівчинці моторошно дивитись у ці відкриті, блискучі очі. На губах матері усмішка - та хіба ж так усміхаються? І дощ б'є у відчиненні вікна, і блискавка. І грім.

- Мамо, мені страшно, - говорить вона і ховається головою в коліна матері, дихає глибоко і важко, стримуючи плач. І раптом плач проривається криком!

- Мамо, мамо, я ж не можу, не можу!..

Ольга мов приходить до пам'яті. Вона бере на руки дитину, цілує мокрі, гарячі очі, проводить рукою по її чолі. Чоло горить.

- Лєся, дівчинко моя...

Леся вже не плаче. Вона лежить тихо і непо-
рушно, дивиться сумними мокрими очима.

- Мамо, я вже так давно кличу тебе, все кличу,
а ти не відповідаєш... я кличу тебе, а ти щось го-
вориш, говориш, а мене не чуєш...

Так непоче і засинає.

Ольга кладе її в ліжко, вкриває білою ковдрою,
пестить її кучеряве каштанове волосся.

Ранком гонець приніс лист від Анатолія. Ольга
не читає його. Леся кидалася в горячці, маячила.

Професор Гаєнко, старий друг Ольги, сердито і
сумно хитав головою, говорив підвищено бадьорим
тоном.

- Нічого, Олю, вилікуємо.

Спитав здивовано:

- Звідки у дитини таке нервово збудження? Ле-
ся завжди була така весела, життєрадісна. Що тра-
пилось?

Що трапилось? Хіба це можна розповісти - як
просто і легко людина, з котрою прожито багато ро-
ків, ламає сім'ю, нищить любов і довір'я жінки, в
пустелю обертає її серце. І от дитина відповідає
за це...

Ольга, закривши обличчя руками, починає гово-
рити.

- Ну от, ну от... - каже Гаєнко. Він старий з
колючими сірими очима, в яких світитися розум, гли-
боке знання людського горя і радості.

Він бачив Ольгу в день її народження, двічі ря-
тував її життя: від скарлатини і коли народилася
Леся.

Він дивиться на нерозірвану коверту, впізнає
руку Анатолія - і це говорить йому більше, ніж сло-
ва Ольги. Сумно хитає похивілою головою, кладе ру-
ки на плечі Ольги:

- Дитино моя...

Жінка губами припала до його руки. Він не від-
німає руки, мокрої від сліз Ольги, пестливо і ніж-
но гладить схилену голову.

Він думає про те, що і в нього могла б бути та-
ка ж дочка, могла мати щастя чи горе, і він міг бу-

ти батьком і дідусем. Та життя минуло без дружини, без дітей. Було воно повне праці, любови до людей, що довіряли йому своє життя, був інститут і тисячі студентів, а от на сім'ю йому не вистачило часу... Як це сталося? Деся глибоко в пам'яті виник ніжний, туманний смугет з голубими очима - мати Ольги, така ж прекрасна і світла, як Ольга. Вона стала дружиною іншого, і життя доктора Гасенка обмежилось роботою. І все таки Ольга йому рідна, як дочка, а Деся він зве онукою і приносить їй іграшки.

* * *

Деся одужувала поволі. Стояла осінь, прозора, свіжа. Ольга принесла з саду оберемок барвистого листя, і Деся скоочила з крісла їй назустріч.

Ольга взяла її на руки і підійшла до балкона. Синіло небо, як глибока вода, просвічувало крізь віти. Було щось молоде і світле в цьому дні, золотому, співучому, як струна.

В серці виникло почуття радості, була вона глибока, як це небо, хороша, як цей день, і теж бриніла, як струна.

Дзвоник перервав задуму Ольги. Вона пустила дочку на килим і вийшла в передпокій, відчинила двері.

Перед дверима стояв Анатоль. У нього розгублене й винувате обличчя.

- Прости мене, Олю... - каже він.

Не було в її серці ні зненависти, ні любови. Ольга дивиться в обличчя людини, що була їй дружиною і зрадила, - і не знаходить у собі ні згадок про нього, ні слів для нього. Каже спокійно і просто:

- Не треба.

Вона зачиняє двері і слухає мовчання за ними: він не відходить. Ольга усміхається і йде в кімнату. Деся перебирає зошити на столі і питає:

- Хто це ?

- То не до нао, рідна, він помилився, - відповідає Ольга.

Ц і н а м. 50 пф.